

renciáltsága következtében – stratégiáit. Így külön-külön stratégiára van szükség a nemzeti, a nyilvános, a felsőoktatási könyvtárakban, illetve a kooperációs kényszerekre és az összes könyvtár tennivalóira vonatkozóan. Ez utóbbi annyit tesz, mint: a könyvtáraknak tulajdonképpen maguknak kell meghatározniuk helyüket az információs társadalomban. Ennek érdekében

- a folyamatos változásokra kell berendezkedniük;
- előre kell látniuk a használók igényeit;
- folyton kedvező alkalmakat kell keresniük újítások bevezetésére;
- tartaniuk kell magukat a nyílt rendszerek alakulásához;
- multimedialis és szupergyors adatátviteli struktúrára kell szert tenniük;
- verifikálniuk kell, hogy a személyzet mennyiben készült fel az információs technológiák „uralására”;

- kooperálniuk kell más könyvtárakkal és intézményekkel;
- „magukhoz kell édesgetniük” a helyi társas képződményeket az információs technológiák bemutatása céljából;
- egyszerre kell globális, nemzeti és helyi méretekben gondolkodniuk;
- biztosítaniuk kell a távhozzáférést könyvtári szolgáltatásaikhoz;
- minden érdemi információt gépileg olvasható formába kell áttenniük elektronikus publikálás céljából.

/GALLIMOR, A.: Strategii razvitiá bibliotek v informacionnom obšestve. = Naučnye i tehničeskie biblioteki, 5. sz. 1998. p. 3–20./

(Futala Tibor)

Az elektronikus könyv: fantasztikus álom, vagy potenciális katasztrófa?

Nem az eszköz, hanem a rendszer fogja meghatározni, hogy a jövő könyve elektronikus lesz-e. A gyors fejlődés kétségtelenné teszi, hogy az elektronikus olvasóeszközök hamarosan sikerrel versenyezhetnek a könyvekkel és folyóiratokkal. De vajon a hozzáférhetőség fenntartása érdekében újra kell-e építeni minden könyvtári gyűjteményt az új hordozókkal?

A mai helyzet

A hordozható, interaktív elektronikus könyv ötletét már a 60-as évek végén felvetették, de csak az utóbbi időben találunk a szakajtóban tömeges előállítására alkalmasnak látszó műszaki megoldásokat. Az alábbiakban nem egy újabb áttekintés, hanem a rendszer szempontjából a marketing és az elosztás, a szerzői jogok, a szabványosítás helyzetének értékelése következik. Inkább ezektől a tényezőktől függ, hogy az elektronikus könyv egykor mindenütt ugyanúgy jelen lesz-e, ahogyan a ma könyvei.

Technikailag szinte minden megvan hozzá: kialakult a hordozható olvasóberendezések összes fontos alkotóeleme. A kísérleti eszközök már ma sem súlyosabbak egy közepes könyvnél. Vannak éles képet adó, nagy fényerejű, aktív mátrixos folyadékkristályos megjelenítők, amelyek olvashatóságát a Microsoft a Windows 98-ba épített trükkökkel még tovább tudja javítani. Forradalmian más utat követtek a Massachusetts Institute of

Technology (MIT) és a Xerox kutatói az ún. elektronikus tinta kifejlesztésével, amely a hozzá tartozó papírrjellegű felületen elektronikusan átrendezhető.

A látáskárosultak számára soha nem remélt lehetőség a betűméret és típus szabad megválasztása, vagy az esetleges áttérés a könyv gépi felolvasására.

A kilátások

Tisztán technikai szinten kétségtelenül közel az idő, hogy az elektronikus megjelenítők bármilyen igényes, színes kiadvány esetében is versenyképesek legyenek a hagyományos papíralapú hordozókkal.

Az informatika játékerén egészen más állítja egymással szembe a szerzők, kiadók, terjesztők, könyvkereskedők, könyvtárosok és olvasók csoportjait. Kezelniük kell azt a problémát, hogy az elektronikus könyv digitális tartalma kitör annak fizikai kereteiből, márpedig a jelen minden gyakorlata arra épül, hogy a tartalom rögzítve van a hordozójához. Ekképpen a digitális könyv tartalma csak annyira megfogható, mint maga a beszéd. A tartalom előállításában anyagilag érdekeltnek kell lennie a szerzőnek, terjesztésében az abban résztvevőknek, viszont a hasznosulás érdekében a szabad hozzáférés bármiféle korlátozása káros. Ha ez szabad másolást is jelent, akkor bárki fizetés nélkül hozzájuthat szellemi termékekhez; de ha

letiltanak a másolhatóságot, akkor a nehezebb hozzáférés miatt máris vereség várna az elektronikus könyvre.

A hagyományos könyv olvasásához csak látó és írástudó ember kell. A digitális információ ennél többet igényel: a kódolás, átvitel, megjelenítés sajátos eszközeit. Az általános hasznosíthatóság érdekében itt szabványokra, kompatibilitásra lenne szükség.

Ha az elektronikus olvasóberendezések elterjednek, egyre kevesebben lesznek hajlandók kiadványokat vásárolni, vagy akár könyvtárból kölcsönözni, miközben azok könnyűszerrel letölthetők a világhálóra szakosodott valamely szabad tartalomszolgáltatótól, pl. a Gutenberg-projekt lapjairól (nagyjából teljes lista olvasható a www.cs.cmu.edu/books.html címen). Ez a fejlemény a szerzőket is áttereli a hálón való közvetlen publikálásra.

A közzététel formátuma még nem egységes. Az EveryBook elektronikus könyvkiadó az Adobe megjelenítésre optimalizált, licenchez kötött PDF formátumát, a SoftBook és a RocketBook pedig a HTML formátumot használja. Győztesnek a Microsoft XML formátuma ígérkezik: eddig az egyetlen hardverfüggetlen platform, amelyet a nem kompatibilis olvasók egymás között is szabadon adhatnak-vehetnek. A szabványnak tekintett XML előtör a világhálón is, lassan a HTML helyébe lép.

Szaktekintélyek úgy látják, hogy a könyvek digitalizálása hatalmas előrelépést hozhat a tartalom szerinti hozzáférésben, amennyiben sikerül ugyanolyan módon tömöríteni tartalmukat, mint a periodikumok adatbázisaiban. Az XML kódoló szintaxisa megfelel a Dublin Core-metaadatszabványnak. Segítségével a hozzáférési jogosultságok levihetők fejezet- és bekezdésszintre, így a szerzői jogok sérelme nélkül készíthetők alapos tömörítvények és indexek.

Bizalmi rendszerek

Korábban, amíg a tartalom fizikailag kötődött a hordozójához, elfogadtuk, hogy az információ pia-

cán a gazdasági viszonyok a könyvpéldányok forgalmán alapuljanak. Most viszont szembekerül egymással a tulajdon és a lízing, az ingyenes és a díjfizetéshez kötött hozzáférés, a szabályozott archiválás és az ellenőrizetlen hosszú távú tárolás. Bizonyára lesznek majd digitális megoldások arra, hogy létrejöjjön az elektronikus könyvpéldány, amely a hagyományoshoz hasonlóan egyidejűleg csak egy helyen lehet, így eladható és kölcsönözhető lesz. Ezt az ún. „bizalmi rendszer” technikát már ma is fejleszti egy IBM-Folio-Xerox kutatócsoport. Szerintük a bizalmi rendszerekben a dokumentumokat klsérnie kell egy, minden kompatibilis adattovábbító és olvasóeszközön egyformán értelmezhető jogosultságleíró adatcsoportnak, amely azután szabályozza a másolást, kölcsönzést, tartalmi kigyűjtést akár bekezdésszinten is, lehetővé téve a tartalom ingyenes keresését, korlátozott megtekintését és díjköteles hasznosítását. A kezdeményezés ígéretesnek látszik az elektronikus könyvek fogadására kész amerikai könyvtárosok körében. Úgy vélik, itt az ideje a bizalmi rendszerekre vonatkozó szabványok kidolgozásának, és ebből természetesen részt kérnek. Egyéb technikai és más kérdésekben is megindult a szabályozás (lásd az Electronic Book'99 Workshop honlapját: www.nist.gov/itl/div895/isis/ebook98.html).

Újra kell gondolni a szellemi tulajdon jogszabályait, vagy a nehezen kivívott információszabadság fogalmait. Hosszú távon nem csupán az elektronikus olvasók nagyfokú elterjedése, hanem a digitális tartalomra vonatkozó szabályozás megszilárdulása is látszik. A könyvtárosok kötelessége, hogy aktív szerepet játsszanak a digitális információkezelés alapvető eszközeinek és szabályainak kialakításában.

/DORMAN, D.: The e-book: Pipe dream or potential disaster? = American Libraries, 1999. február, p. 36-39./

(Góth László)

Az OCLC FirstSearch elektronikus folyóirat-szolgáltatása a koreai egyetemeken és kutatóintézetekben

A *Koreai Kutatási Információs Központ* (KRIC) 179 egyetemre és kutatóintézetbe továbbítja az OCLC FirstSearch Electronic Collections Online szolgáltatást. Az induláskor, 1998 januárjában a FirstSearch keretében 62 általános és tudományos adatbázis volt hozzáférhető, fél év után a szolgáltatás 300 folyóirattal bővült az Electronic Collections Online-on keresztül.

A KRIC-t a Koreai Oktatási Minisztérium hozta létre 1996. decemberben a Koreai Kutatási Alap társult intézeteként a kutatási és felsőoktatási közösség információellátására (<http://www.kric.ac.kr>).

/OCLC-hírlevél, 1998. augusztus 7. 2 p./

(V. P. É.)